

KANT KANT KANT KANT KANT

KANT
KANT
KANT
KANT
KANT
KANT
KANT
KANT

**κριτική
του
καθαρου λογου**

KANT KANT KANT KANT KANT

- μὲ αὐτό. " Ἄρα μὲ τίς ἔννοιες τῆς ἐνότητος, τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς τελειότητος δὲν συμπληρῶνεται καθόλου ὁ ὑπερβατικὸς πίνακας τῶν κατηγοριῶν, σὰ νὰ ἦταν κατὰ κάποιο τρόπο ἔλλιπής· ἀντίθετα τὸ μόνο ποὺ ἐπιτυγχάνεται μὲ αὐτὲς εἶναι νὰ τεθῆ ἡ χρῆσι τῶν κατηγοριῶν ὑπὸ τοὺς γενικοὺς λογικοὺς κανόνες τῆς συμφωνίας τῆς γνώσεως μὲ τὸν ἑαυτοῦ της, ἀφοῦ ἔχει τελείως παραμεριστῆ ἡ σχέση τῶν ἐνοιῶν αὐτῶν πρὸς τὰ ἀντικείμενα.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΤΩΝ ΚΑΘΑΡΩΝ
ΕΝΝΟΙΩΝ ΤΟΥ ΝΟΥ

ΠΡΩΤΟ ΤΜΗΜΑ

§ 13 ²

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΜΙΑΣ ΥΠΕΡΒΑΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΕΝ ΓΕΝΕΙ

Οἱ νομοδιδάσκαλοι, ὅταν κάνουν λόγο γιὰ δικαιώματα καὶ ἀπαιτήσεις, διακρίνουν σὲ μιὰ νομικὴ ὑπόθεση [δίκη] τὸ ἐρώτημα περὶ τοῦ τί ἰσχύει ὡς δίκαιο (quid juris) ἀπὸ τὸ ἐρώτημα ποῦ ἀφορᾷ τὸ γεγονός (quid facti) καὶ καθὼς ἀπαιτοῦν ἀπόδειξη καὶ γιὰ τὰ δύο ὀνομάζουν τὴν πρώτη ἀπόδειξη ποῦ πρέπει νὰ ἐκθέσῃ τὸ δικαίωμα ἢ τὴ νόμιμη ἀπαίτηση παραγωγῆ³. Χρησιμοποιοῦμε ἓνα πλῆθος ἐμπειρικὲς ἔννοιες, χωρὶς τὸν ἀντίλογο κανενός, καὶ θεωροῦμε ὅτι, καὶ χωρὶς παραγωγὴ, ἔχουμε τὸ δικαίωμα νὰ ἀποδώσουμε σ' αὐτὲς ἓνα νόημα καὶ μιὰ φανταστικὴ σημασία, γιὰτὶ ἔχουμε πάντα πρόχειρη τὴν ἐμπειρία, γιὰ (B 117) ν' ἀποδείξουμε [βάσει αὐτῆς] τὴν ἀντικειμενικὴ πραγματικότητά τους. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὑπάρχουν καὶ ἔννοιες ἐξ ὑφ-

1. B/A: Der transzendentalen Analytik (= τῆς Ὑπερβατικῆς Ἀναλυτικῆς). III: Der Analytik der Begriffe zweites Hauptstück (= τῆς Ἀναλυτικῆς τῶν ἐνοιῶν κεφάλαιο δεῦτερο). Τῆ δεύτερη μορφή τοῦ τίτλου προτείνει καὶ ὁ Michaelis.

2. Ἡ ἐνδειξη § 13 λείπει στὴν ἐκδοσὴ Α.

3. Deduktion, Λατ. deductio.

αρπαγῆς¹, ὅπως εὐτυχία, πεπρωμένο, οἱ ὅποιες
 A 85) μπορεῖ βέβαια νὰ κυκλοφοροῦν ἐδῶ κι ἐκεῖ μὲ τὴν ἀνοχὴ
 σχεδὸν ὅλων μας, ὥστόσο ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ προκαλοῦν
 τὸ ἐρώτημα: ποιά ἢ ἰσχὺς τους (quid juris)· τότε τὸ αἴ-
 τημα τῆς παραγωγῆς μᾶς ἐμπλέκει σὲ ὄχι μικρὴ ἀμηχανία,
 ἀφοῦ δὲν μποροῦμε νὰ προσαγάγουμε καμιὰ σαφὴ δικαιο-
 λογία² οὔτε ἀπὸ τὴν ἐμπειρία οὔτε ἀπὸ τὸ λόγο³ πού νὰ
 καθιστᾶ σαφές τὸ δικαίωμα τῆς χρήσεώς τους⁴.

Ἄλλὰ ἀνάμεσα στὶς διάφορες ἔννοιες πού σχηματίζου-
 ζουν τὸ πολυποίκιλο ὑφάδι τῆς ἀνθρώπινης γνώσεως ὑπάρ-
 χουν μερικές, πού προορίζονται καὶ γιὰ τὴν καθαρὴ ἀ-
 ριότητι χρῆση (ἐντελῶς ἀνεξάρτητα ἀπὸ κάθε ἐμπειρία) καὶ
 πού τὸ δικαίωμά τους ἀκριβῶς αὐτὸ ἔχει ἀνάγκη κάθε φορὰ
 ἀπὸ παραγωγὴ, γιὰτὶ οἱ ἀποδείξεις ἀπὸ τὴν ἐμπειρία δὲν
 εἶναι ἐπαρκεῖς, γιὰ νὰ δικαιολογήσουν μιὰ τέτοια χρῆση
 καὶ γιὰτὶ, παρ' ὅλ' αὐτά, ἐπιβάλλεται νὰ γνωρίζη κανένας
 πῶς εἶναι δυνατὸ οἱ ἔννοιες αὐτὲς νὰ ἀναφέρονται σὲ ἀντι-
 κείμενα, πού ὥστόσο δὲν τὰ πορίζονται ἀπὸ καμιὰ ἐμπει-
 ρία. Γι' αὐτὸ τὴν ἐξήγηση τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὅποιο μπο-
 ροῦν ἔννοιες νὰ ἀναφέρονται ἀριότητι σὲ ἀντικείμενα,
 τὴν ὀνομάζω ὑπερβατικὴ⁵ παραγωγὴ τῶν ἐνοιῶν
 αὐτῶν καὶ τὴν διαστέλλω ἀπὸ τὴν ἐμπειρικὴ πα-
 ραγωγὴ, ἢ ὅποια δηλώνει τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὅποιο μιὰ
 ἔννοια ἀποκτᾶται διὰ τῆς ἐμπειρίας καὶ τοῦ στοχασμοῦ⁶
 πάνω σ' αὐτὴ τὴν ἐμπειρία καὶ γι' αὐτὸ δὲν ἀφορᾶ τὴ νομι-
 μότητα ἀλλὰ τὸ γεγονός⁷, ἀπὸ τὸ ὅποιο ἐπήγασε ἡ κτήση
 τῆς.

1. Usurpierte Begriffe.

2. Rechtsgrund.

3. Vernunft.

4. B/A: seines (= του)· III: ihres (= τους).

5. A: «transz». (= ὑπερβ.).

6. Reflexion.

7. Faktum.

Τώρα έχουμε ήδη δύο έννοιες¹ τελείως διαφορετικοῦ (B 118) εἶδους, οἱ ὁποῖες ὡστόσο συμφωνοῦν μεταξύ τους σέ τοῦτο, ὅτι καί οἱ μὲν καί οἱ δὲ ἀναφέρονται ὁλότελα a priori σέ ἀντικείμενα, δηλαδή τὶς έννοιες τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου ὡς μορφές τῆς αἰσθητικότητας καὶ τὶς κατηγορίες ὡς έννοιες τοῦ νοῦ. Τὸ νὰ ἐπιχειρήσῃ κανένας μιὰ ἐμπειρική παραγωγή τῶν έννοιῶν αὐτῶν, αὐτὸ θ' ἀποτελοῦσε πλήρη ματαιοπονία· καὶ τοῦτο γιατί τὸ διακριτικὸ γνῶρισμα τῆς φύσεώς τους ἔγκειται σέ τοῦτο, ὅτι ἀναφέρονται στὰ ἀντικείμενά τους, χωρὶς νὰ ἔχουν δανειστῆ τίποτε ἀπὸ τὴν ἐμπειρία γιὰ τὴν παράσταση τῶν ἀντικειμένων αὐτῶν. Ἐν λοιπὸν χρειάζεται γι' αὐτὲς μιὰ παραγωγή, αὐτὴ πρέπει νὰ εἶναι ὑποχρεωτικὰ πάντα ὑπερβατική. (A 81)

Ὡστόσο, ὅπως ἀπὸ κάθε εἶδος γνώση, ἔτσι μπορεῖ κανένας καὶ ἀπὸ τὶς έννοιες αὐτὲς ν' ἀναζητήσῃ στὸ χῶρο τῆς ἐμπειρίας ἂν ὄχι τὴν ἀρχὴ τῆς δυνατότητάς τους, πάντως τὶς εὐκαιριακὲς αἰτίες τῆς γεννήσεώς τους· πραγματικά, οἱ ἐντυπώσεις τῶν αἰσθήσεων δίνουν τὴν πρώτη ἀφορμὴ γιὰ νὰ ἀναπτυχθῆ ἢ ὅλη γνωστικὴ δύναμη ὡς πρὸς αὐτὲς καὶ νὰ γεννηθῆ ἐμπειρία, ἢ ὁποῖα περιέχει δύο πολὺ ἀνόμοια στοιχεῖα: μιὰν ὕλη γιὰ τὴ γνώση [προερχόμενη] ἀπὸ τὶς αἰσθήσεις καὶ μιὰ κάποια μορφή, ποὺ χρησιμεύει γιὰ τὴν τακτοποίηση τῆς ὕλης αὐτῆς, [προερχόμενη ἢ μορφή] ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ πηγὴ τῆς καθαρῆς ἐποπτεύσεως² καὶ τῆς νοήσεως, οἱ ὁποῖες³ δὲν μπαίνουν σέ λειτουργία⁴ παρὰ μόνο μὲ τὴν εὐκαιρία ποὺ τοὺς δίνει ἢ πρώτη [δηλ. ἢ ὕλη τῶν αἰσθήσεων] καὶ ἔτσι παράγονται οἱ έννοιες.

1. B/A: Wir haben jetzt schon zweierlei Begriffe. H: συμπληρώνει: Sie sind nicht von der Erfahrung entlehnt (= δὲν εἶναι δανεισμένες ἀπὸ τὴν ἐμπειρία).

2. Anschauens.

3. Die (= οἱ ὁποῖες), δηλ. ἢ ἐπόπτευση καὶ ἢ νόηση.

4. Ἐντὶ Ausübung ὁ Hartenstein προτείνει: Ausbildung (= διαμόρφωση).

(B 119) Μιά τέτοια ανίχνευση τῆς γνωστικῆς μας ικανότητος στὶς πρῶτες τάσεις της νὰ ἀρθῆ ἀπὸ τὰ καθ' ἕκαστον δεδομένα τῆς αἰσθήσεως σὲ καθολικὲς ἔννοιες εἶναι ἀναμφισβήτητα πολὺ ὠφέλιμη καὶ πρέπει νὰ χρωστᾶμε χάρη στὸν περίφημο L o c k e πού πρῶτος ἀνοιξε τὸ δρόμο πρὸς αὐτήν. Ἄλλὰ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ δὲν ἐπιτυγχάνεται ποτὲ καμιὰ παραγωγή τῶν καθαρῶν a priori ἐνοιῶν· σ' αὐτὴ [δηλ. τὴν παραγωγή] δὲ φτάνουμε καθόλου ἀπὸ τὸ δρόμο αὐτό, γιατί [οἱ ἔννοιες αὐτὲς] ὀφείλουν ἐν ὄψει τῆς μελλοντικῆς χρήσεώς τους, ἢ ὁποῖα πρέπει νὰ εἶναι τελείως ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴν ἐμπειρία, νὰ ἐπιδείξουν μιὰ ἄλλη ληξιαρχικὴ πράξη γεννήσεως ἀπὸ αὐτὴ πού δηλώνει τὴν καταγωγή τους ἀπὸ ἐμπειρίες. (A 87) Ἔτσι αὐτὴ τὴν προσπάθεια γιὰ φυσιολογικὴ παραγωγή¹, πού δὲν μπορεῖ κὰν νὰ ὀνομαστῆ καθαυτὸ παραγωγή, γιατί ἀφορᾷ τὸ γεγονός (quaestionem² facti) θὰ τὴν ὀνομάσω ἐξήγηση τῆς κατοχῆς μιᾶς καθαρῆς γνώσεως. Εἶναι λοιπὸν σαφὲς ὅτι γι' αὐτὲς [τὶς ἐννοιες] μονάχα³ μιὰ ὑπερβατικὴ⁴ παραγωγή καὶ καθόλου ἐμπειρικὴ εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρχη καὶ ὅτι ἡ δεύτερη [ἡ ἐμπειρικὴ παραγωγή] παρὰ τὶς καθαρὰς a priori ἐννοιες, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ μάταιες προσπάθειες, στὶς ὁποῖες μόνον ἐκεῖνος μπορεῖ νὰ ἐπιδίδεται πού δὲ συνέλαβε τὴν ἐντελῶς ξεχωριστὴ φύση αὐτῶν τῶν γνώσεων.

Ἄλλὰ, μολονότι ἀναγνωρίζεται ὡς μοναδικὸ εἶδος μιᾶς δυνατῆς παραγωγῆς τῆς καθαρῆς a priori γνώσεως τὸ εἶδος τῆς ὑπερβατικῆς παραγωγῆς, ὥστόσο καὶ ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀναγνώριση δὲν καταφαίνεται ἀκόμα ὅτι ἡ παραγωγή

1. Ableitung. Ὁ K a n t χρησιμοποιεῖ τὸν ὄρο Ableitung = παραγωγή γιὰ τὴν ἐμπειρικὴ παραγωγή τῶν ἐνοιῶν καὶ ἐπιφυλάσσει τὸν ὄρο Deduktion γιὰ τὴ δική του ὑπερβατικὴ παραγωγή.

2. B: quaestionem· A: quaestio.

3. E r d m a n n: «dieser es allein» (= γι' αὐτὴ, δηλ. τὴν καθαρὴ γνώση, μονάχα).

4. A: «transzendent.» (= ὑπερβατ.).

αὐτὴ εἶναι ἀδήριτα ἀναγκαία. Στὰ προηγούμενα παρακολούθησαμε μέσω τῆς ὑπερβατικῆς παραγωγῆς τὶς ἔννοιες τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου ὡς τὶς πηγές τους καὶ ἐξηγήσαμε καὶ καθορίσαμε τὸ *a priori* ἀντικειμενικό τους κύρος. (B 120)

Καὶ ὅμως ἡ Γεωμετρία ἐξακολουθεῖ νὰ βαδίζει τὸν ἴσιο δρόμο τῆς διαμέσου καθαρῶν *a priori* γνώσεων, χωρὶς νὰ χρειάζεται νὰ παρακαλέσῃ τὴ φιλοσοφία νὰ τῆς ἐκδώσῃ ἕνα πιστοποιητικό πὺ νὰ τεκμηριώσῃ τὴν καθαρὴ καὶ νόμιμη κχταγωγή τῆς βασικῆς ἐννοιάς τῆς, τοῦ χώρου¹. Ὡστόσο ἡ χρήση τῆς² ἐννοίας στὴν ἐπιστήμη αὐτὴ ἀναφέρεται μόνο στὸν ἐξωτερικό αἰσθητὸ κόσμο, γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ χῶρος ἀποτελεῖ τὴν καθαρὴ μορφή τῆς ἐποπτείας του· συνεπῶς μέσα στὸν κόσμο αὐτὸ κάθε γεωμετρικὴ γνώση ἔχει ἄμεση ἐνάργεια, γιὰτὶ βασίζεται σὲ *a priori* ἐποπτεία, καὶ τὰ ἀντικείμενα τῆς γνώσεως αὐτῆς³ δίνονται *a priori* (κατὰ τὴν μορφή τους) στὴν ἐποπτεία διαμέσου αὐτῆς τῆς ἴδιας τῆς γνώσεώς τους. Ἀντίθετα, οἱ καθαρὲς ἔννοιες τοῦ νοῦ γεννοῦν τὴν ἀναπότρεπτη ἀνάγκη νὰ (A 88)

ζητήσουμε ὄχι μόνο τὴ δική τους ὑπερβατικὴ παραγωγή ἀλλὰ καὶ τοῦ χώρου· πραγματικά, ἐπειδὴ αὐτὲς μιᾶνε⁴ γιὰ ἀντικείμενα ὄχι μέσω τῶν κατηγορημάτων τῆς ἐποπτείας καὶ τῆς αἰσθητικότητας ἀλλὰ μέσω τῆς καθαρῆς *a priori* νοήσεως, αὐτὲς [οἱ ἔννοιες] ἀναφέρονται στὰ ἀντικείμενα ἀνεξάρτητα ἀπὸ τοὺς ὅρους τῆς αἰσθητικότητας καί, ἐπειδὴ⁵ δὲ βασίζονται στὴν ἐμπειρία, δὲν μποροῦν

1. Βεβιασμένη ἢ ἀπόδοση τῶν B. P a s c a u d καὶ A. T r e m e s s a y g u e s : «πὺ νὰ τεκμηριώσῃ ὅτι οἱ ἔννοιες αὐτὲς προκύπτουν καθαρὰ καὶ κανονικὰ ἀπὸ τὴ βασικὴ τους ἔννοια, τὸ χῶρο».

2. B: *des* (=τῆς). A: *dieses* (=αὐτῆς τῆς ἐννοίας), δηλ. τοῦ χώρου.

3. Λ.χ. γωνίες, γραμμές, σχήματα κλπ.

4. B/A: *redet* (=κάνει λόγο, ὑποκ. ἢ *Deduktion*). H a r t e n s t e i n : *reden* (=κάνουν λόγο, ὑποκ. οἱ καθαρὲς ἔννοιες). Τὸ δεύτερο πὺ εὔλογο.

5. Σύμφωνα μὲ τὶς γραφές τῶν H a r t e n s t e i n : *und, da sie* καὶ E r d m a n n : *und sie, da sie* πὺ ἀκολουθοῦμε καὶ ἐμεῖς.

- καὶ νὰ δείξουν κανένα ἀντικείμενο στὴν a priori ἐποπτεία, ὅπου νὰ στηρίξουν τὴ σύνθεσή τους πρὶν ἀπὸ κάθε ἐμπειρία καὶ γι' αὐτὸ ὄχι μόνο προκαλοῦν ὑποψία γιὰ τὸ ἀντικειμενικὸ κύρος καὶ τὰ ὅρια τῆς χρήσεώς τους ἀλλὰ καὶ καθιστοῦν διαφορούμενη [ἀμφίσημη] ἀκόμα καὶ αὐτὴ τὴν ἔννοια
- (B 121) τοῦ χώρου λόγῳ τοῦ ὅτι ἔχουν τὴν τάση νὰ τὸν χρησιμοποιοῦν πέρα ἀπὸ τοὺς ὅρους τῆς κατ' αἴσθησιν ἐποπτείας· αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ παραπάνω χρειαζόταν μιὰ ὑπερβατικὴ παραγωγὴ τοῦ [τοῦ χώρου]. Ἔτσι ὁ ἀναγνώστης, προτοῦ ἀκόμα κάμῃ ἔστω καὶ ἓνα βῆμα στὸ πεδίο τοῦ καθαροῦ λόγου, πρέπει νὰ ἔχη πεισθῆ γιὰ τὴν ἀναπότρεπτη ἀναγκαιότητα μιᾶς τέτοιας ὑπερβατικῆς παραγωγῆς, γιὰτὶ ἀλλοιῶς θὰ πορεύεται στὰ τυφλὰ καὶ ἀφοῦ θὰ ἔχη πλανηθῆ πολλαπλά, θὰ εἶναι ἀναγκασμένος νὰ ἐπιστρέψῃ ξανά στὴν ἄγνοια, ἀπὸ τὴν ὁποία ξεκίνησε. Ἀλλὰ εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ δῆ ἀπὸ πρὶν καθαρὰ καὶ τὴν ἀναπότρεπτη δυσκολία [μιᾶς τέτοιας παραγωγῆς], γιὰ νὰ μὴν παραπονιέται γιὰ τὴ σκοτεινότητα, ποὺ συγκαλύπτει βαθειὰ αὐτὸ τοῦτο τὸ πράγμα, ἢ νὰ μὴν ἀποθαρρύνεται¹ πολὺ νωρὶς ὡς πρὸς τὴν² ἄρση τῶν ἐμποδίων, γιὰτὶ ἐκεῖνο ποὺ ἐνδιαφέρει εἶναι ἢ νὰ ἐγκαταλείψῃ τελείως κάθε ἀξίωσή του γιὰ ἄμεσες ἐποπτεῖες τοῦ καθαροῦ λόγου πάνω στὸ πιὸ³ ἀγαπημένο ἀπ' ὅλα πεδίο, αὐτὸ δηλ. ποὺ βρίσκεται πέρα ἀπὸ τὰ ὅρια κάθε δυνατῆς ἐμπειρίας, ἢ νὰ ὀλοκληρώσῃ ἀπόλυτα αὐτὴ τὴν κριτικὴ ἔρευνα.
- (A 89)

Παραπάνω μπορέσαμε χωρὶς μεγάλο κόπο νὰ καταστήσουμε σαφές, ὡς πρὸς τὶς ἔννοιες τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου, τὸ πῶς αὐτές, ἐνῶ εἶναι γνώσεις a priori, ἐντούτοις πρέπει ν' ἀναφέρονται κατ' ἀναγκαιότητα σὲ ἀντικείμενα

1. B/A: werden (= πληθυντικός). III: werde (ἐνικός, γιὰτὶ ἀναφέρεται στὸν ἀναγνώστη).

2. B: die (= τὴν). A: der (κατὰ τὴν ἄρση τῶν ἐμποδίων).

3. Ἐντὶ «als das» (ὡς τὸ) ὁ Erdmann προτείνει «als auf das».

καὶ πῶς καθιστοῦν δυνατὴ¹ μιὰ συνθετικὴ γνώση τῶν ἀντικειμένων αὐτῶν ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἐμπειρία. Γιατί, ἀφοῦ ἓνα ἀντικείμενο μᾶς ἐμφανίζεται μόνο μέσῳ τέτοιων καθαρῶν μορφῶν τῆς αἰσθητικότητας, δηλ. μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀντικείμενο τῆς ἐμπειρικῆς ἐποπτείας, γι' αὐτὸ τὸ λόγο ὁ χῶρος καὶ ὁ χρόνος εἶναι καθαρὲς ἐποπτεῖες, οἱ ὁποῖες περιέχουν a priori τὸν ὅρο τῆς δυνατότητας τῶν ἀντικειμένων ὡς φαινομένων καὶ ἡ σύνθεσις ποὺ ἐπιτελεῖται σ' αὐτὲς ἔχει ἀντικειμενικὸ κύρος. (B 122)

Ἀντίθετα, οἱ κατηγορίες τῆς νοήσεως δὲ μᾶς παριστάνουν καθόλου τοὺς ὅρους, κάτω ἀπὸ τοὺς ὁποίους δίνονται ἀντικείμενα στὴν ἐποπτεία· ἄρα εἶναι πράγματι δυνατὸ νὰ μᾶς ἐμφανίζονται ἀντικείμενα χωρὶς καὶ νὰ πρέπη ν' ἀναφέρονται ὑποχρεωτικὰ σὲ λειτουργίες τῆς νοήσεως καὶ χωρὶς ἐπομένως νὰ περιέχη αὐτὸς [ὁ νοῦς] τοὺς a priori ὅρους αὐτῶν [τῶν ἀντικειμένων]. Γι' αὐτὸ ἐδῶ μᾶς παρουσιάζεται μιὰ δυσκολία ποὺ δὲν τὴ συναντήσαμε στὸ πεδίο τῆς αἰσθητικότητας, πῶς δηλ. ὑποκειμενικοὶ ὅροι τοῦ νοεῖν θάπρεπε νὰ ἔχουν ἀντικειμενικὸ κύρος, δηλ. νὰ συνιστοῦν ὅρους τῆς δυνατότητας κάθε γνώσεως τῶν ἀντικειμένων: γιατί μποροῦν πράγματι νὰ δίνονται φαινόμενα στὴν ἐποπτεία χωρὶς λειτουργίες τῆς νοήσεως. Ἄς πάρω λ.χ. τὴν ἔννοια τῆς αἰτίας, ἡ ὁποία σημαίνει ἓνα ἰδιαίτερο εἶδος συνθέσεως, ἀφοῦ μετὰ ἀπὸ κάποιο A τίθεται κάτι ὀλότελα διαφορετικὸ ἀπὸ αὐτό, τὸ B, σύμφωνα μ' ἓναν κανόνα². Δὲν εἶναι a priori σαφές, γιατί τὰ φαινόμενα θάπρεπε νὰ περιέχουν κάτι τέτοιο, (γιατὶ δὲν μπορεῖ κανένας νὰ φέρῃ φαινόμενα ὡς ἀπόδειξη τοῦ ὅτι

(A 90)

1. Κατὰ τὴ διόρθωση τοῦ Erdmann: möglich machen ἀντί möglich machten (= καθιστοῦσαν δυνατὴ).

2. B/A: nach einer Regel gesetzt wird. Kants Handexemplar (Nachträge XLIX): nach einer Regel a priori, d.i. notwendig gesetzt wird (= τίθεται κατὰ ἓνα a priori κανόνα, δηλ. κατ' ἀναγκαιότητα).

- πρέπει τὸ ἀντικειμενικὸ κύρος τῆς ἔννοιας αὐτῆς νὰ μπορῆ νὰ παρασταθῆ a priori) καὶ γι' αὐτὸ εἶναι a priori ἀμφίβολο μὴπως μιὰ τέτοια ἔννοια δὲν εἶναι ὀλότελα κενή καὶ δὲν συναντᾷ πουθενὰ κανένα ἀντικείμενο ἀνάμεσα στὰ φαινόμενα. Γιατὶ ὅτι ἀντικείμενα τῆς κατ' αἴσθησιν ἐποπτείας πρέπει ὑποχρεωτικὰ νὰ εἶναι σύμμετρα¹ πρὸς τοὺς μορφολογικοὺς ὅρους τῆς αἰσθητικότητος πού βρίσκονται a priori στὸ πνεῦμα, αὐτὸ εἶναι σαφές, γιατί ἄλλοιῶς αὐτὰ δὲ θὰ ἦσαν ἀντικείμενα ὡς πρὸς ἐμᾶς². ἀλλὰ ὅτι ἐπιπλέον πρέπει νὰ εἶναι ὑποχρεωτικὰ σύμμετρα καὶ πρὸς τοὺς ὅρους, τοὺς ὁποίους ἔχει ἀνάγκη ὁ νοῦς γιὰ τὴ συνθετικὴ ἐπισκόπηση³ τῆς νοήσεως, αὐτὸ δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ γίνῃ φανερὸ στὴ συλλογιστικὴ του ἀκολουθία. Γιατὶ πάντως θὰ μπορούσαν ὅλα τὰ φαινόμενα νὰ ἔχουν τέτοια ὕφή, ὥστε ὁ νοῦς νὰ μὴν τὰ βρίσκῃ καθόλου σύμμετρα πρὸς τοὺς ὅρους τῆς ἐνότητάς του καὶ ὅλα νὰ βρίσκονται σὲ τέτοια σύγχυση, ὥστε λ.χ. στὴν ἀλληλοδιαδοχὴ τῶν φαινομένων νὰ μὴν παρουσιάζεται τίποτε, πού νὰ παρῆχε ἕναν κανόνα τῆς συνθέσεως καὶ γι' αὐτὸ ν' ἀντιστοιχοῦσε στὴν ἔννοια τῆς αἰτίας καὶ τοῦ ἀποτελέσματος, ὥστε ἡ ἔννοια αὐτὴ νὰ εἶναι τελείως κενή, μηδαμινὴ καὶ χωρὶς σημασία. Ἐντούτοις φαινόμενα θὰ παρῆχαν ἀντικείμενα στὴν ἐποπτεία μας, γιατί ἡ ἐποπτεία δὲ χρειάζεται καθόλου τίς λειτουργίες τῆς νοήσεως.

(A 91)

Ἄν ἔκανε κανένας τὴ σκέψη ν' ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὸ μόχθο τῶν ἐρευνῶν αὐτῶν λέγοντας ὅτι ἡ ἐμπειρία προσφέρει ἀκατάπαυστα παραδείγματα τέτοιας κανονικότητος τῶν φαινομένων, τὰ ὁποῖα δίνουν ἀφορμὴ ν' ἀπομονώσῃ κανένας ἀπὸ αὐτὰ κατ' ἀφαίρεσιν τὴν ἔννοια τῆς αἰτίας καὶ μ' αὐτὸν τρόπο νὰ ἐπιβεβαιώσῃ συνάμα τὸ ἀντικειμενικὸ κύρος

1. Gemäss.

2. Für uns.

3. B/A: Einsicht. L e c l a i r : Einheit (= ἐνότητα).

μιᾶς τέτοιας ἔννοιας, τότε αὐτὸς δὲν ἀντιλαμβάνεται ὅτι μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ προέλθῃ ἡ ἔννοια τῆς αἰτίας ἀλλὰ ὅτι αὐτὴ ἢ πρέπει ἀναγκαστικὰ νὰ εἶναι a priori ριζωμένη στὸ νοῦ ἢ πρέπει νὰ ἐγκαταλειφθῇ ὀλικὰ ὡς καθαρὸ ἀποκύημα τῆς φαντασίας. Γιατὶ ἡ ἔννοια αὐτὴ ἀπαιτεῖ ὅπωςδὴποτε κάποιον Α νὰ εἶναι τέτοιας ὑφῆς, ὥστε κάποιον ἄλλο, ἓνα Β, νὰ ἀκολουθῇ μετὰ ἀπὸ αὐτὸ κατ' ἀναγκαιότητα καὶ σύμφωνα μ' ἓνα ἀπόλυτα γενικὸ κανόνα. Τὰ φαινόμενα μᾶς παρέχουν βέβαια περιπτώσεις ἀπὸ τίς ὁποῖες εἶναι δυνατὸ νὰ βγῆ ἓνας κανόνας, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο κάτι συμβαίνει συνήθως ἀλλὰ ποτὲ [δὲν ἀποδεικνύουν] ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα¹ εἶναι ἀναγκαῖο: γι' αὐτὸ τὸ λόγο στὴ σύνθεση τῆς αἰτίας καὶ τοῦ ἀποτελέσματος ἀποδίδεται τέτοια ἀξία, ποὺ δὲν μπορεῖ κανένας νὰ τὴν ἐκφράσῃ κὰν ἐμπειρικὰ, ὅτι δηλ. τὸ ἀποτέλεσμα δὲν προστίθεται ἀπλῶς στὴν αἰτία ἀλλὰ τίθεται δι' αὐτῆς καὶ προκύπτει ἀπὸ αὐτὴ. Ἐπίσης ἡ αὐστηρὴ καθολικότητα τοῦ κανόνα δὲν εἶναι ἰδιότητα ἐμπειρικῶν κανόνων, οἱ ὁποῖοι ἐξ ἐπαγωγῆς δὲν μποροῦν ν' ἀποκτήσουν ἄλλη καθολικότητα παρὰ μόνο τὴ σχετικὴ, δηλ. ἐκτεταμένη χρησιμότητα. Ἀλλὰ ἡ χρῆση τῶν καθαρῶν ἔννοιῶν τῆς νοήσεως θὰ ἄλλαζε ριζικὰ, ἂν ἤθελε κανένας νὰ τίς μεταχειριστῇ μόνο ὡς προϊόντα τῆς ἐμπειρίας.

(B 124)

(A 92)

§ 14²

ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΥΠΕΡΒΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ

Ἐπάρχουν μόνο δύο δυνατὲς περιπτώσεις, ὅπου ἡ συνθετικὴ παράσταση καὶ τὰ ἀντικείμενά της συμπύπτουν, [ἔπου] ἀναφέρεται τὸ ἓνα στὸ ἄλλο κατὰ τρόπο ἀναγκαῖο

1. Erfolg.

2. Ἡ ἔνδειξη § 14 λείπει στὴν Α καὶ Β.

- καὶ σὰ νὰ μποροῦν νὰ συναντιῶνται μ-ταξὺ τους: Ἡ ὅταν
 B 125) μόνο τὸ ἀντικείμενο καθιστᾶ δυνατὴ τὴν παράσταση ἢ ὅταν
 αὐτὴ τὸ ἀντικείμενο. Ἄν συμβαίη τὸ πρῶτο, τότε ἡ σχέση
 αὐτὴ εἶναι μόνο ἐμπειρική καὶ ἡ παράσταση δὲν εἶναι ποτὲ
 δυνατὴ a priori. Καὶ αὐτὸ συμβαίνει μὲ τὸ φαινόμενο¹ σὲ
 ὅ,τι ἀφορᾷ ἐκεῖνο πού σ' αὐτὸ² ἀνήκει στὴν αἴσθησι. Ἄν
 ὅμως συμβαίη τὸ δεύτερο, τότε, ἐπειδὴ παράσταση αὐτὴ
 καθ' ἑαυτὴν (γιατὶ γιὰ τὴν αἰτιότητά της³ μέσω τῆς βου-
 λήσεως δὲ γίνεται ἐδῶ καθόλου λόγος) δὲν παράγει τὸ ἀντι-
 κείμενο κατὰ τὸ ὑπάρχειν, γι' αὐτὸ ἡ παράσταση
 ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἀντικείμενο εἶναι τότε a priori προσδιο-
 ριστική, ὅταν μόνο μέσω αὐτῆς εἶναι δυνατό νὰ ἀνα-
 γνωρίσομε κάτι ὡς ἓνα ἀντικείμενο.
 Ἄλλὰ δύο εἶναι οἱ ὅροι πού συντελοῦν μονάχα ὥστε ἡ γνώση
 ἑνὸς ἀντικειμένου νὰ εἶναι δυνατὴ, πρῶτα [ἦ] ἐποπτεία
 πού αὐτὴ μᾶς δίνει τὸ ἀντικείμενο ἀλλὰ μόνο ὡς φαινόμενο⁴.
 A 93) δεύτερο [ἦ] ἔννοια μέσω τῆς ὁποίας νοεῖται ἓνα ἀντι-
 κείμενο, πού ἀντιστοιχεῖ σ' αὐτὴ τὴν ἐποπτεία. Ἀπὸ τὰ παρα-
 πάνω ὅμως εἶναι σαφές ὅτι ὁ πρῶτος ὅρος, δηλαδὴ αὐτός,
 κάτω ἀπὸ τὸν ὁποῖο μποροῦν μονάχα νὰ ἐποπτεύονται ἀντι-
 κείμενα, βρίσκεται⁵ πράγματι a priori στὸ πνεῦμα καὶ
 ὑπόκειται ὡς βάση στὰ ἀντικείμενα κατὰ τὴ μορφή. Ἄρα
 ὅλα τὰ φαινόμενα συμφωνοῦν κατ' ἀναγκαιότητα μὲ αὐτὸν
 τὸ μορφολογικὸ ὄρο τῆς αἰσθητικότητας, γιὰτὶ αὐτὰ μόνο
 μέσω αὐτοῦ ἀποκτοῦν τὴν ιδιότητα τοῦ φαίνεσθαι⁶, δηλ.

1. Erscheinung.

2. A/B: Erscheinung ihnen (= φαινόμενα ... αὐτά)· III: τὸ ἴδιο.

3. A/B: dessen (= αὐτοῦ)· III: deren. Τὸ dessen δικαιολογεῖται μονάχα, ἂν τὸ συνάψουμε κατὰ πρόληψη μὲ τὸ Willen = βούλησι, πού εἶναι στὰ γερμανικὰ ἀρσενικοῦ γένους.

4. B/A: διπλὴ στιγμὴ· III: ἄνω στιγμὴ.

5. B/A: liegen (= βρίσκονται)· III: liegt (= βρίσκεται).

6. Erscheinen.

έποπτεύονται και δίνονται έμπειρικά. Τώρα όμως τίθεται τὸ ἐρώτημα ἂν και ἔννοιες ἀκόμα προηγούνται a priori ὡς ὅροι κάτω ἀπὸ τοὺς ὁποίους μονάχα κάτι, και ἂν ἀκόμα δὲν ἐποπτεύεται, ὡστόσο νοεῖται ὡς ἀντικείμενο γενικά, γιατί (B 126) τότε κάθε έμπειρικὴ γνώση τῶν ἀντικειμένων εἶναι κατ' ἀναγκαιότητα σύμμετρη πρὸς τέτοιες ἔννοιες, ἀφοῦ, χωρὶς τὴν προϋπόθεσή τους, δὲν εἶναι τίποτα δυνατὸ ὡς ἀντικείμενο τῆς έμπειρίας. Ἀλλὰ κάθε έμπειρία περιέχει, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν έποπτεία τῶν αἰσθήσεων, μέσω τῶν ὁποίων γίνεται κάτι δεδομένο, και μιὰν ἔννοια ἐνὸς ἀντικειμένου, τὸ ὁποῖο δίνεται στὴν έποπτεία ἢ φαίνεται σύμφωνα μὲ αὐτὰ σὲ κάθε γνώση ἀπὸ τὴν έμπειρία ὑπὸκεινται ὡς βάσεις ἔννοιες ἀντικειμένων γενικά ὡς a priori ὅροι. Κατὰ συνέπεια τὸ ἀντικειμενικὸ κύρος τῶν κατηγοριῶν ὡς a priori ἔννοιῶν θὰ ἔγκειται σὲ τοῦτο, ὅτι μόνο μέσω αὐτῶν (κατὰ τὴ μορφή τῆς νοήσεως) εἶναι έμπειρικὴ δυνατὴ. Γιατὶ τότε αὐτὲς [οἱ ἔννοιες] ἀναφέρονται κατ' ἀναγκαιότητα και a priori σὲ ἀντικείμενα τῆς έμπειρίας, καθόσον μόνο μέσω αὐτῶν γενικά μπορεῖ νὰ νοεῖται ἕνα ὁποιοδήποτε ἀντικείμενο τῆς έμπειρίας.

Ἡ Ὑπερβατικὴ Παραγωγή ὄλων τῶν a priori ἔννοιῶν (A 94) ἔχει λοιπὸν μιὰν ἀρχή, πρὸς τὴν ὁποία πρέπει νὰ προσανατολιζέται ἢ ὅλη ἔρευνα, δηλ. τὴν ἀκόλουθη: ὅτι αὐτὲς οἱ ἔννοιες πρέπει ν' ἀναγνωρίζονται ὑποχρεωτικά ὡς a priori ὅροι τῆς δυνατότητας τῶν έμπειριῶν¹ (εἴτε τῆς έποπτείας, ἢ ὁποία ἀπαντᾷ μέσα σ' αὐτὴν, εἴτε τῆς νοήσεως). Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο ἔννοιες, οἱ ὁποῖες παρέχουν τὴν ἀντικειμενικὴ βάση τῆς δυνατότητας τῆς έμπειρίας, ἔχουν χαρακτηριστὴ ἀναγκαιότητας. Ἀλλὰ ἡ ἐξέλιξη τῆς έμπειρίας, μέσα στὴν ὁποία αὐτὲς ἀπαντοῦν, δὲν ἀποτελεῖ τὴν παραγωγή τους (ἀλλὰ τὴν ἐπίδειξή τους²), γιατί τότε αὐτὲς θὰ μπο-

1. B/A: Erfahrungen (= έμπειριῶν). III: Erfahrung (= έμπειρίας).

2. Illustration.

(B 127) ροῦσαν νὰ εἶναι μόνο τυχαῖες. Χωρὶς τὴν πρωταρχικὴ αὐτὴ ἀναφορὰ σὲ μιὰ δυνατὴ ἐμπειρία, μέσα στὴν ὁποία ἀπαντοῦν ὅλα τὰ ἀντικείμενα τῆς γνώσεως, δὲ θὰ ἦταν καθόλου δυνατὸ νὰ ἐννοηθῇ ἡ ἀναφορὰ τους σὲ ὅποιοδήποτε ἀντικείμενο¹.

Ὁ διάσημος *Locke*, ἐπειδὴ τοῦ ἔλειπε αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἢ θεώρηση καὶ ἐπειδὴ συνάντησε στὴν ἐμπειρία καθαρὰς ἐννοίας τῆς νοήσεως, εἶχε παραγάγει τὶς ἐννοίες αὐτὲς ἀπὸ τὴν ἐμπειρία· καὶ ὁμως ἦταν τόσο ἀνακόλουθος στὴ μέθοδό του, ὥστε μ' αὐτὴ ν' ἀποτολμᾷ δοκίμια γιὰ γνώσεις, πὺν ὑπερβαίνουν κατὰ πολὺ τὰ ὄρια τῆς ἐμπειρίας. Ὁ *David Hume* ἐνόησε ὅτι, γιὰ νὰ μπορέση νὰ πράξῃ τὸ τελευταῖο, εἶναι ἀναγκαῖο οἱ ἐννοίες αὐτὲς νὰ ἔχουν ὑποχρεωτικὰ τὴν πηγὴ τους *a priori*. Ἐπειδὴ ὁμως δὲν

1. Ἡ παράγραφος πὺν ἀκολουθεῖ: «Ὁ διάσημος *Locke*... τὶς ἄλλες κατηγορίες» δὲν ὑπάρχει στὴν Α. Ἀντὶ αὐτῆς ὑπάρχει τὸ ἀκόλουθο κείμενο:

«Ἐπάρχουν τρεῖς πρωταρχικὲς πηγὲς (ικανότητες ἢ δυνάμεις τῆς ψυχῆς), οἱ ὁποῖες περιέχουν τοὺς ὄρους τῆς δυνατότητας κάθε ἐμπειρίας καὶ οἱ ὁποῖες δὲν μποροῦν οἱ ἴδιες νὰ παραχθοῦν ἀπὸ καμιὰν ἄλλη δύναμη τοῦ πνεύματος, δηλ.: ἡ αἰσθησις, ἡ δύναμη τῆς φαντασίας¹ καὶ ἡ κατάληψη.² Πάνω σ' αὐτὲς βασιζονται 1) ἡ σύνοψη³ τοῦ *a priori* πολλαπλοῦ διὰ τῆς αἰσθήσεως· 2) ἡ σύνθεσις⁴ τοῦ πολλαπλοῦ αὐτοῦ διὰ τῆς δυνάμεως τῆς φαντασίας· τέλος ἡ ἐνόττητα⁵ τῆς συνθέσεως αὐτῆς διὰ τῆς πρωταρχικῆς καταλήψεως. Ὅλες οἱ δυνάμεις αὐτὲς ἔχουν, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐμπειρικὴ τους χρῆση, καὶ μιὰ ὑπερβατικὴ, πὺν ἀναφέρεται στὴ μορφή καὶ εἶναι δυνατὴ *a priori*.

(A 95) Γι' αὐτὴν [τὴ δύναμη] κάναμε λόγο παραπάνω στὸ πρῶτο μέρος σὲ ἀναφορὰ πρὸς τὶς αἰσθησεις ἀλλὰ τὶς ἄλλες δύο θὰ ἐπιχειρήσουμε νὰ τὶς κατανοήσουμε στὴ φύση τους».

1. Einbildungskraft.
2. Apperzeption.
3. Synopsis.
4. Synthesis.
5. Einheit.

μποροῦσε καθόλου νὰ ἐξηγήσῃ πῶς εἶναι δυνατὸ ὁ νοῦς νὰ ἔχη ἔννοιες, οἱ ὁποῖες καθαυτὸ δὲν εἶναι συνδεδεμένες στοῦ νοῦ καὶ τὶς ὁποῖες ὅμως πρέπει νὰ νοῦν κατ' ἀναγκαιότητα ὡς συνδεδεμένες στοῦ ἀντικείμενο καὶ ἐπειδὴ δὲν ἀντιλήφθηκε ὅτι ἴσως ὁ νοῦς νὰ εἶναι μέσω αὐτῶν τῶν ἐννοιῶν ὁ δημιουργὸς τῆς ἐμπειρίας, γι' αὐτό, πιεζόμενος ἀπὸ τὴν ἀνάγκη, τὶς παρῆγε ἀπὸ τὴν ἐμπειρία (δηλαδὴ ἀπὸ μιὰν ὑποκειμενικὴ ἀναγκαιότητα πὺ ἐκπηγάζει ἀπὸ συχνοὺς συνειρμοὺς στὴν ἐμπειρία καὶ ἡ ὁποία στοῦ τέλος ἐκλαμβάνεται ἐσφαλμένα ὡς ἀντικειμενικὴ, δηλ. ἀπὸ τὴ σ υ ν ἡ - θ ε ι α), ἀλλὰ κατόπιν προχώρησε τόσο ἀνακόλουθα ὥστε νὰ διακηρύξῃ ὅτι εἶναι ἀδύνατο μὲ τὶς ἔννοιες αὐτὲς καὶ τὶς θεμελιώδεις ἀρχὲς πὺ αὐτὲς προκαλοῦν νὰ ὑπερβῆ τὰ ὅρια τῆς ἐμπειρίας. Ἀλλὰ ἡ ἐ μ π ε ι ρ ι κ ῆ παραγωγή, στὴν (B 128) ὁποία ἔπесαν καὶ οἱ δύο, δὲν μπορεῖ νὰ συμβιβαστῆ μὲ τὴν πραγματικότητα τῶν α ρ ι ο τ ῖ ἐπιστημονικῶν γνώσεων πὺ ἔχουμε, δηλ. τῶν κ α θ α ρ ῶ ν Μ α θ η μ α τ ι κ ῶ ν καὶ τῆς Γ ε ν ι κ ῆ ς Φ υ σ ι κ ῆ ς ἐ π ι σ τ ῆ μ η ς καὶ γι' αὐτὸ ἀναιρεῖται ἀπὸ τὰ πράγματα¹.

Ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς δύο αὐτοὺς διάσημους ἄνδρες ἄνοιξε διάπλατα τὶς πύλες στὴν ἀ ν ε δ α φ ι κ ὴ τ η τ α², γιὰ τὸ λόγο³, ὅταν ἀποκτήσῃ μιὰ φορὰ δικαιώματα, δὲν τὸν κρατοῦν πιά σὲ ὅρια ἀκαθόριστοι ἔπαινοι τῆς μετριοπάθειας· ὁ δεῦτερος παραδόθηκε ὀλικά στοῦ Σ κ ε π τ ι - κ ι σ μ ὴ, γιὰ τὸ ἐπίστευε ὅτι ἀνεκάλυψε κάποτε μιὰ τόσο καθολικὴ ἀταπάτη τῆς γνωστικῆς μας δυνάμεως πὺ ἔθεωρεῖτο τάχα ὡς λόγος. Τώρα σκεφτόμαστε νὰ κάνουμε μιὰ δοκιμὴ, ἂν δηλ. μπορῆ κανένας νὰ περάσῃ μὲ ἐπιτυχία τὸν ἀνθρώπινο λόγο ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς δύο αὐτοὺς σκοπέλους, νὰ τοῦ ὑποδείξῃ ὀρισμένα ὅρια καὶ ὅμως νὰ κρατήσῃ ἀνοι-

1. Faktum.

2. Schwärmerei.

3. Vernunft.

χτὸ γι' αὐτὸν τὸ ὄλο πεδίο τῆς δραστηριότητάς του πού εἶναι πάντα σκόπιμη.

Προηγουμένως θέλω νὰ προτάξω ἀκόμα μονάχα τὴν ἐξήγησιν τῶν κατηγοριῶν. Αὐτὲς εἶναι ἔννοιες ἐνὸς ἀντικειμένου ἐν γένει, διὰ τῶν ὁποίων ἡ ἐποπτεία τοῦ ἀντικειμένου θεωρεῖται ὡς καθορισμένη ἐν σχέσει πρὸς μιὰ ἀπὸ τὶς λογικὰς λειτουργίας τῶν κρίσεων¹. Ἔτσι ἡ λειτουργία τῆς κατηγορικῆς κρίσεως ἦταν ἡ λειτουργία τῆς σχέσεως τοῦ ὑποκειμένου πρὸς τὸ κατηγορούμενο, ὅπως στὸ παράδειγμα: ὅλα τὰ σώματα εἶναι διαιρετά. Ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς ψιλῆς λογικῆς χρήσεως τοῦ νοῦ ἔμενε ἀκαθόριστο σὲ ποιὰ² ἀπὸ τὶς δύο ἔννοιες³ θέλει ν' ἀποδώσῃ κανένας τὴν λειτουργία τοῦ ὑποκειμένου καὶ σὲ ποιὰ τοῦ κατηγορουμένου. Γιατὶ μπορεῖ κανένας ἐπίσης νὰ πῆ κάθε διαιρετὸ εἶναι σῶμα. Μὲ τὴν κατηγορία ὁμως τῆς οὐσίας⁴, ὅταν ὑπαγάγω τὴν ἔννοια τοῦ σώματος κάτω ἀπὸ αὐτήν, καθορίζεται ὅτι ἡ ἐμπειρικὴ ἐποπτεία μέσα στὸν κόσμον τῶν φαινομένων⁵ πρέπει ν' ἀντιμετωπίζεται πάντα ὑποχρεωτικὰ μόνο ὡς ὑποκείμενο, ποτὲ ὡς κατηγορούμενο ἀπλῶς· τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὶς ἄλλες κατηγορίες.

1. A d i c k e s : urteilen (= τοῦ κρίνειν).

2. B: welcher (= ποιὰ)· III: welchem (= σὲ ποιὰ).

3. Δηλ. τοῦ ὑποκειμένου ἢ τοῦ ἀντικειμένου.

4. Substanz.

5. In der Erfahrung.